



Norden findes ikke. Hvilken mulighed!

Tekst: Ingmar Lemhagen

Illustration: Vivi Jul Nielsen

*Sentura bad Ingmar
Lemhagen at skrive om det
nordiske. Han protesterede.
Det nordiske – det var jo
lige så bredt som at skrive
om universet! Det blev istedet
til en artikel, der undersøger
om der overhovedet eksisterer
noget, vi kan kalde Norden.*

I midten af 90'erne blev der afholdt en konference i København med titlen Ord i Nord. På programmet var en debat om spørgsmålet: Er Norden en løgn? Mange mødte op, sandsynligvis på grund af det berømte panel. Suzanne Brøgger, Märta Tikkanen, Per Olov Enquist og Erik Fosnes Hansen udlagde samstemmigt teksten om Nordens sammenhørighed, indtil en ung mand blandt publikum rejste sig og bønfuldt dem om at sige, at Norden er en løgn. Der findes altså en nordisk retorik, som snører selv fornuftige og selvstændigt tænkende mennesker. Og en vigtig del af dette retoriske repertoire består af harmoniserede billeder af Nordens politiske og kulturelle forhold. Det er nødvendigt at bekæmpe denne idealisering, hvis det skal kunne lade sig gøre sige noget om spørgsmålet. Det var det, den unge mand blandt publikum forsøgte at sige.

Sammenhørighedens Norden

Den nordiske sammenhørighed bygger på en fælles historie, et sprogligt fællesskab og en fælles kulturarv. Sådan lyder det officielle politiske perspektiv, som er blevet formuleret i magtens centrum.

Skal man forsøge at beskrive, hvordan Norden virkelig er sammensat, kan man begynde med at stille spørgsmålstejn ved dette perspektiv.

Det nordiske handler om det besværlige ved at se vores eget blik, det besværlige ved at finde et sprog, at stille egne konkrete erfaringer over for retorikken (Og det er det, som er litteraturens opgave).

Der findes på den ene side et ideologisk projekt, 'Nordismen', med en stærk forankring i samfundets institutioner (eftersom det fremstår som et værdifællesskab uden forpligtigelser), et perspektiv med ambitioner om at hæve sig over 'det nationale'. På den anden side findes en praktisk politik, realpolitik, som ofte kommer i konflikt med ideologien.

Økonomisk, militært og udenrigspolitisk set er Norden splittet. Danmark er med i EU og Nato, men ikke i ØMU'en. Grønland og Færøerne er ikke med i EU, selv om de er en del af Danmark, men har et vist selvstyre. Præcis som Ålandsøerne er en del af Finland, som både er med i EU og ØMU'en, men ikke i Nato. Norge er med i Nato, men ikke i EU. Island var en del af Danmark, men har siden 2. Verdenskrig været en selvstændig stat, og det vil Færøerne også gerne være. Samerne ønsker det samme, men det kan de ikke blive, fordi de ikke har deres eget territorium.

Sprogligt virvar

Også sprogligt er situationen i Norden højt sammensat. (Og hvorfor skulle den ikke være det?) Engelsk er i praksis et nordisk sprog – men er officielt usynligt. Dertil kommer en hastigt voksende gruppe af indvandrersprog, som bliver en del af referencerammen, i hvert fald når indvandrernes børn bliver forfattere og udgiver bøger med rødder i to kulturer.

De nordiske sprogs relation til hinanden rummer også paradokser: EU har 11 officielle sprog, heriblandt svensk, dansk og finsk (medlemslandenes nationalsprog). EU regner derudover med 40 minoritetssprog, heriblandt svensk, dansk og finsk. EU's sprogpolitik har medført en forbedret situation for minoritetssprogene i Norden (ikke mindst i Sverige). Så godt som alle europæiske sprog er også minoritetssprog – undtagen norsk (da Norge ikke er med i EU). Alligevel er det i dette perspektiv, at

Det Norske Samlaget tilegner deres årbog 2000 til at give nynorsk en plads i et flerkulturelt samfund. Den 1. april 2000 fik fem sprog officiel stilling som minoritetssprog i Sverige: samisk, finsk, meänkieli (tornedalsfinsk), romani chib og jiddish.

Men billedet er mere kompliceret end som så: regionale sprog, dialekter, sociolekter. Hvert menneske bærer på (rester af) mange sprog.

En nordisk litterær offentlighed vil i praksis dække al litteratur på de sprog, som tilhører den nordiske sprogfamilie. Der indgår også mindre sprog, som færøsk og islandsk, hvilket især er tydeligt, når man tænker på, hvilken fremtrædende rolle islandsk litteratur har spillet i de seneste år. Sprogforståelsen bliver for dem, som forstår hinanden allerede fra starten.

Og som en konsekvens skal litteraturen på samisk, grønlandsk (innuit) og finsk analyseres i et postkolonialt perspektiv. (De nordiske

landes historie indgår i verdenshistorien). Håndteringen af disse kulturer er forbløffende velordnet: danske aviser skriver om Grønland, svenske og norske aviser skriver om samerne, og Sverige tar sig af Finland og det finlandssvenske. Blandt de nordiske lande er det Sverige, som oversætter mest finsksproget litteratur til sit eget sprog.

Misforståelsens mulighed

Ved det moderne gennembrud for hundrede år siden læste det dannede publikum Kierkegaard, Ibsen og Strindberg på originalsproget. I takt med standardiseringen af nationalsprogene og retstavningens centralisering er sprogforståelsen mindsket.

I et nationalt perspektiv tales forskellige sprog i Norden. I et nordisk perspektiv taler flertallet næsten samme sprog i forskellige versioner. Og det er talesproget, som forener, skriftsproget adskiller. Skønlitteratur – det skrevne – rammes. Ligesom Norge – forbilledligt – har flere norske sprog, kan Norden ses som et flerkulturelt, flersproget samfund.

Vi ved, at nordboer har svært ved at forstå hinanden. Men når svenskere klager over, at de ikke forstår dansk, så plejer jeg at påpege, at det viser, at

Jeg mener, at så godt som alt, der sker ude i verden, har sit sidestykke inden for Nordens grænser. Der findes et uforløst potentiale i begrebet 'Norden.'

de forstår. Ellers ville klagen være meningsløs. Det findes en forventning om, at man skal forstå. Den nordiske sprogforståelse hviler på misforståelsens faste grund. Forståelse og misforståelse er to sider af samme sag – og måske har vi i alt for høj grad lagt vægt på forståelsen.

Den forsvundne samtale

For nogle år siden redigerede Anneli Jordahl og Marianne Steinsaphir en antologi med ny nordisk prosa. Titlen var *Avsändare Norden*. Måske fordi man ville markere, at det ikke var sikkert, om der findes en modtager.

Nu kunne man forestille sig, at antologien opstod, fordi redaktørerne fandt en række nordiske forfattere, som de ville sprede kendskabet til i Sverige. Men tværtimod viste det sig. Grunden var, at de ikke vidste noget om emnet. Bogen blev til, står der i forordet, i »erkendelse af, at vi ikke kunne nævne fem norske forfattere, som debuterede i det sidste år«.

Det er et af paradokserne med det nordiske, at manglende viden danner udgangspunkt for en bog. Og et af goderne ved bogen er, at den uden krusedul-

ler tager denne brist som sit udgangspunkt. Bogen er i højeste grad anvendelig. Kyndige redaktører fra hvert af de nordiske lande har præsenteret hvert sit udvalg til bogen. Linn Ullman præsenterer altså det norske, Erik Skyum-Nielsen det danske, Dagny Kristiansdottir det islandske. Og da jeg viste bogen til danske og norske kolleger udbrød de begejstret: Hvorfor har vi ikke sådan en bog?

Men tanken med en nordisk litteratur skulle jo være, at vi på en måde forholder os til hinandens litteratur og ikke bare introducerer vores egen; at den litterære samtale i Norden skulle drives frem af vores viden om hinandens litteratur. Først når en bog får kvalificerede kommentarer af kritikere og læsere i andre nordiske lande, kan man tale om en nordisk litterær offentlighed.

Og alligevel findes der jo en lang række forfattere, som vi oplever som 'vores egne,' som dele af en fælles nordisk litteraturarv: Peter Høeg, Ib Michael, Suzanne Brøgger, Roy Jacobsen, Jan Kjærstad, Erlend Loe, Kerstin Ekman, Per Olov Enquist, Sara Lidman, Pia Tafdrup, Tua Forsström, Monika Fagerholm, Kjell Westö, Einar Már Gudmundsson, Steinunn Sigurdardottir osv.

Der foregår faktisk en intensiv litterær udveksling mellem de nordiske lande; det er bare svært at få overblik over den. (I et foredrag i forbindelse med Kalmarunionens jubilæum kaldte jeg det for »den usynlige union.«)

Den litterære udveksling finder sted i institutioner som Nordisk Ministerråd med Nordbok og tidsskriftet Nordisk Litteratur og Nordisk Råds litteraturpris. Og i samarbejdet mellem de nordiske forfatterforeninger, som måske kan prale af den mest succesrige nordiske indsats i Nordiske Forfatter- og Oversætterråd. Der har alle sprog plads, også samisk og inuit.

I de seneste år er der også sket en akkumulering af kunstnerisk bevidsthed og litterær erfaring blandt nye unge forfattere. Ofte i kredsen omkring tidsskrifter som Den Blå Port, Banana Split, Standard og Passage i Danmark, Vagant og Vinduet i Norge, Ord & Bild eller 00-tal i Sverige, Horisont, Kontur, Nuori Voima i Finland. Tidsskrifter, som er bevidste om, hvad der er kunstnerisk interessant i de andre nordiske lande, og som i stigende grad indeholder materiale på originalsproget.

Vores artikelforfatter Ingmar Lemhagen er bl.a. rektor for den svenske forfatterskole Biskops-Arnö, hvor han har undervist siden starten af '70erne. Han var initiativtageren til at udvide samarbejdet mellem de nordiske forfatterskoler, som siden 1991 har mødtes en gang om året. Han har udgivet poesisamlinger, arbejder som litteraturkritiker og lærer, skriver artikler, rådgiver og forelæser.

Det er Ingmar Lemhagens store kendskab til, engagement og interesse for den nordiske litteratur, der var grunden til, at han i 2001 blev tildelt Nordboks Journalistpris. Han figurerer i hele Norden. Man kan finde hans artikler i alt fra Information til Kritikjournalen og ofte høre ham i nordiske, litterære sammenhænge.